

Budova YMCA v Bratislave

Magdaléna Kvasnicová

Do križovatky Šancovej, Žilinskej a Karpatskej ulice sa otvára rozložitá monumentálna palácová bratislavská budova YMCA. Jej červené fasády z neomietnutého tehlového muriva významným spôsobom formujú genia loci štvrte pod Hlavnou stanicou. Budova, od roku 2005 poctená statusom národnej kultúrnej pamiatky, je prvým sídlom svetového mládežníckeho hnutia YMCA postaveným na území kontinentálnej Európy.¹ Nielen pozoruhodná architektúra, zaujímavá a bohatá minulosť, intenzívny spoločenský život v súčasnosti, odohrávajúc sa v jej útrobách, ale aj nevyjasnené vlastnícke vzťahy, vyvolávajú otázky, aká bude jej budúcnosť.

Hoci po zmene politických pomerov sa v apríli 1990 YMCA v Československu obnovila, skonfiškovaný majetok vrátane budovy v Bratislave sa (zatiaľ) združeniu z viacerých objektívnych aj subjektívnych dôvodov nevrátil.² Od roku 2008 je správcom budovy nadácia Intenda, ktorá po jej prevzatí verejne prezentovala záujem budovu zveľadovať a využívať v prospech mladých ľudí. V roku 2013 – v roku 90. výročia otvorenia budovy – nadácia Intenda iniciovala prípravné práce súvisiace s obnovou budovy, medzi iným aj pamiatkový architektonicko-historický výskum, výsledky ktorého sú prezentované v príspevku.³

Príchod hnutia YMCA na Slovensko

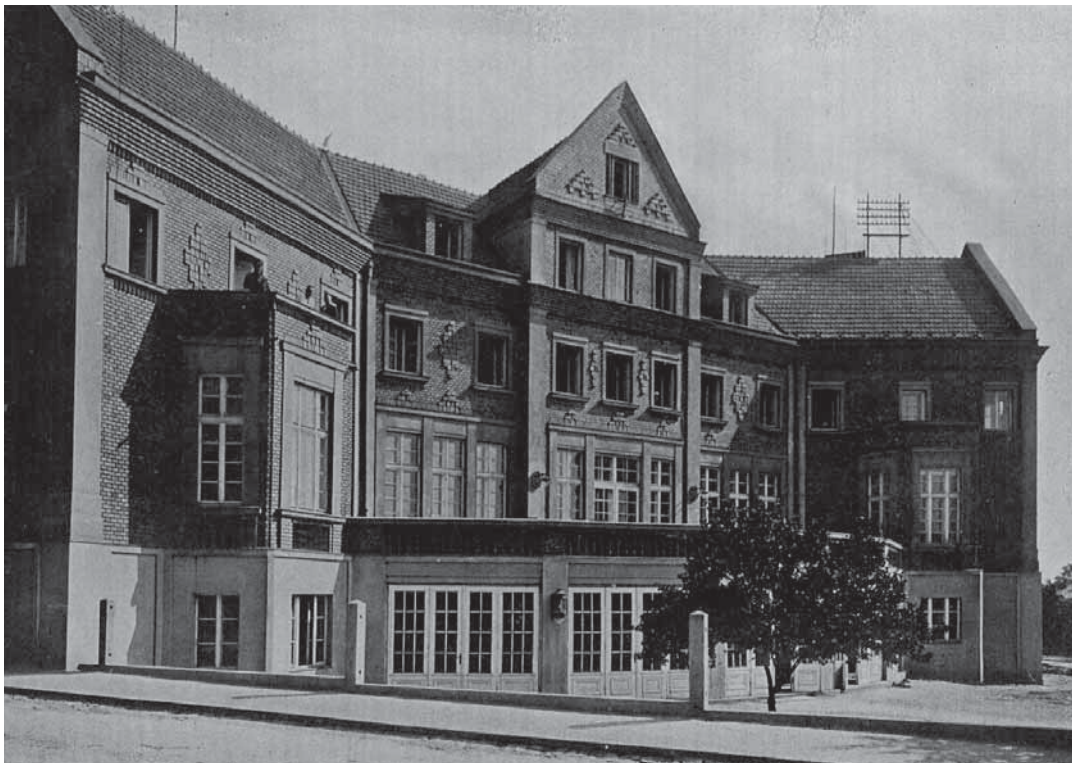
Prvé kontakty s Čechmi a Slovákmi nadviazali sekretári americkej YMCA medzi československými legionármi v Rusku, vo Francúzsku, v Taliansku a v Amerike. Spolu s nimi prišli v decembri roku 1918 do mladej republiky a zapôsobili svojou dobrovoľnou a nezištnou činnosťou. Ich príchodu napomáhali aj vynikajúce osobnosti z kruhu sympatizantov a priateľov YMCA – prvý československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk s manželkou. Prvý ústredný výbor

YMCA v Československu bol založený v roku 1921. V krátkom čase sa formovala početná sieť mestských združení YMCA v Prahe, Hradci Králové, v Liberci, Kladne, Plzni, Českých Budějoviciach, Znojme, na Slovensku v Bratislave, v Lučenci a v Banskej Bystrici.

Desať rokov po vzniku YMCA mali všetky miestne združenia „... svoje vlastné účelne postavené, priestrané a vkusné budovy, opatrené príjemnými miestnosťami pre všetky potrebné miestnosti pre všetky potrebné činnosti. Majú okrem spoločenských miestností i zväčša tak zv. svobodárne, domovy, cafeterie, stravovne, telocvične, hrišťa, niekde i bazény a letné tábory v Čechách u Soběšína na Sázave a na Slovensku v Orave a novšie i na iných miestach“.⁴ Druhú budovu YMCA na Slovensku postavili v Lučenci v rokoch 1923 – 1925 podľa projektu Milana Michala Harminca, palác YMCA v Prahe podľa projektu architekta Hniličku postavili dokonca až v rokoch 1925 – 1928, tretiu budovu na Slovensku v Banskej Bystrici až v tridsiatych rokoch 20. storočia. V tom čase bratislavské združenie zaujímal, čo do aktivít, najväčšie rozvrstvenie medzi dvanástimi združeniami YMCA. Bezpochyby mu to umožňovala aj veľkoryso riešená a funkčne vybavená nová budova na Ulici valy (dnešná Šancová). Čo predchádzalo jej vybudovaniu a slávnostnému otvoreniu v roku 1923?

Situácia pred vznikom budovy YMCA

Do Bratislavy prišla YMCA s československým vojskom vo februári 1919. Vo vojenských barakoch pri Dunaji zriadila prvý vojenský domov a na Laurinskej ulici číslo 8 ústredie, ktorého úlohou bolo spravovať vojenské domovy na území celého Slovenska, ktorých bolo v rokoch 1919 – 1921 dvadsať. Prvé združenie s vlastnými stanovami sa ustanovilo 24. júna 1920 pod názvom *Železničná a poštovní YMCA*

Budova YMCA, 1923. Zdroj: www.budovaymca.sk

Budova YMCA v Bratislave. Foto: Iva Paštrnáková, 2013.

v Bratislave. Na pozemku obytného domu železničiarov na Jelenej ulici 1 vystavili veľký stan, ktorý slúžil v tom čase železničným a poštovým zamestnancom ako domov.⁵ K realizovaniu rozmáhajúcej sa činnosti bolo treba vytvoriť vhodné, stabilné a funkčné priestorové zázemie. Provizórne sídlo na Laurinskej ulici a prenajaté priestory roztrúsené po meste sťažovali možnosť naplno rozvinúť aktivity etablojúceho sa združenia.

Pozemok, ktorý pre novú budovu vybrali, sa nachádzal na severovýchodnom okraji širšieho historického jadra mesta v miestach bývalého vonkajšieho opevnenia Bratislavy. Plochu parcely zaberali úžitkové zeleninové záhradky tvoriace hospodárske zázemie robotníckej kolónie domov, ktoré dal poníže kúpeného pozemku postaviť v roku 1894 známy bratislavský filantrop barón Juraj von Schulpe. Osadu tvorilo päť jednoposchodových domov, knižnica, kasíno a škola.

Vznik budovy YMCA

Budovu YMCA pre železničných zamestnancov v Bratislave začali stavať v roku 1920⁶ a koncom roka 1923 bola budova slávnostne otvorená.⁷ Plány vypracoval vtedajší zamestnanec stavebného oddelenia III. Riaditeľstva štátnych dráh mladý moravský architekt Alois Balán (1891 – 1960). Je viac ako isté, že na príprave konceptu riešenia budovy participovali poradcovia americkej YMCA, ktorá sa z veľkej časti podieľala na financovaní celého projektu. Dôkazom je nielen podpis sekretára YMCA Earla Edwarda Dilleya na plánoch pre stavebné povolenie, ale aj účasť amerických delegátov vo výbore pre stavebné záležitosti YMCA.⁸ Keďže to priestorové danosti pozemku umožňovali, na umiestnenie všetkých požadovaných a z hľadiska funkcie rôznorodých nárokov Balán zvolil palácovú

architektúru na pôdoryse nepravidelného písmena „U“ s typickými atribútmi: symetrickou trojkřídlovou dispozíciou, s architektonicky zdôrazneným čelným křídlom, diagonálne zovretými postrannými uličnými křídlami, s hierarchickým výškovým usporiadaním jednotlivých podlaží (druhé nadzemné podlažie riešené ako reprezentačné piano nobile), v strednej osi situovaným hlavným vstupom do objektu a situovaním významovo ťažiskových priestorov reprezentačného schodiska a veľkej spoločenskej sály do stredu dispozície čelného křídla. Predpolie hlavnej spoločenskej sály vytvára reprezentačná stĺpová hala rozšírená o terasu. Z hľadiska výtvarnej výzdoby bola týmto priestorom venovaná najväčšia pozornosť: dekoratívne štukové zrkadlá v rondokubistickom štýle, dekoratívna keramická dlažba, profilovaný sokel a zábradlie schodiska z umelého kameňa, maľovaná rastlinná ornamentika inšpirovaná ľudovým ornamentom. Zo schodiskovej haly a príslušných priestorov si možno urobiť najlepšiu predstavu o dobovom umeleckom vkuse a štýlových preferenciách objednávateľov aj samotného architekta, v tom čase ovplyvnenom hnutím národného štýlu a rondokubizmom.

Tradičný a na tie časy konzervatívny historizujúci exteriér s vysokým rádom a rizalitmi, ukončenými trojuholníkovým štítom Balán modernizoval použitím pohľadového tehlového neomietnutého muriva. V prvom dvadsaťročí 20. storočia uplatnenie neomietnutého muriva bolo jednou z ciest hľadania východiska z pretrvávajúceho historizmu, najmä pod vplyvom súdobej nemeckej a holandskej architektúry (Henrik P. Berlage, Peter Behrens), obľúbenej a nasledovanej v českom prostredí (Jan Kotěra, Otakar Novotný).

Budova YMCA v Lučenci (1923 – 1925)

Schulpeho kolónia. Zdroj: <http://budovaymca.sk/2013/02/24/bratislavka-ymca-a-juraj-von-schulpe/>Slávnosť kladenia základného kameňa.
Zdroj: Ročenka 1933.

Pozvánka na otvorenie budovy YMCA.

Pozoruhodnou bola konštrukcia ocelového krovu nad veľkou spoločenskou sálou, ktorý nesie jej segmentovú klenbu a riešenie odvetrávania ústiace do podstrešia. O tom, že aj spoločenská sála bola doplnená výtvarnou výzdobou v rondokubistickom štýle svedčia zachované piliere empory s dekoratívnymi hlavicami, t. č. skryté pod sekundárnym obkladom pokrývajúcim zvislé a vodorovné nosné konštrukcie. Nepriamym dôkazom potenciálnej výtvarnej výzdoby aj klenby spoločenskej sály, ktorú bude treba v budúcnosti overiť je rytmický sled segmentových klenbových pásov, zakreslený na historickom pláne druhého nadzemného podlažia z roku 1933. Dátum začatia a dokončenia stavby možno určiť presne a spoľahlivo vďaka archívnym dokumentom (vydanie stavebného povolenia, základný kameň zabudovaný na severozápadnom nároží budovy, pozvánka na slávnostné otvorenie) medzi roky 1920 – 1923.

Nová budova nestačila pokryť všetky aktivity združenia, najmä športovú a telovýchovnú činnosť, a preto sa rozhodli v roku 1926 pokračovať vo výstavbe a v roku 1927 dokončili druhú časť s telocvičňou,

ktorá nadviazala na uličné krídlo do Šancovej. Predĺžením tohto uličného krídla nadobudol objekt pôdorys písmena „U“ a zavŕšil sa jeho hmotový a dispozičný vývoj.⁹

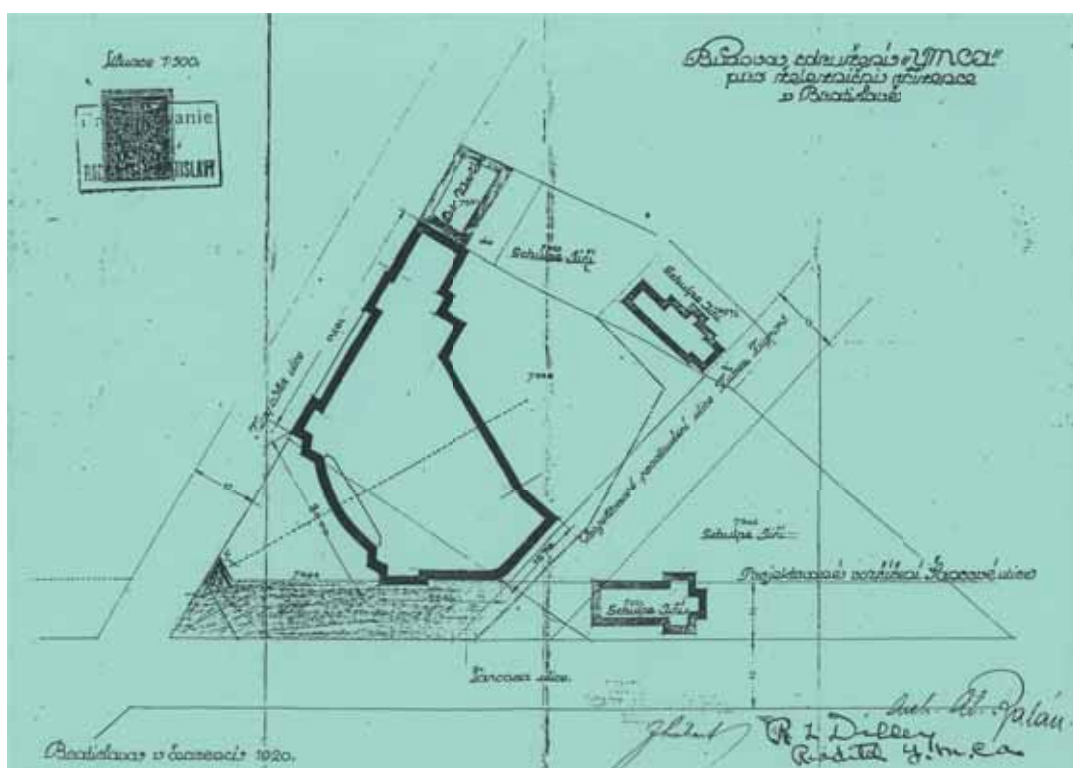
Funkčné využitie budovy:

V čase vzniku budovy v Bratislave mala architektúra budov YMCA už svoju tradíciu a Balán mohol využiť dovtedajšími aktivitami hnutia osvedčené riešenia a typologické vzory.¹⁰ Veľkorýsý koncept novej budovy, do ktorej architekt premietol dlhoročné skúsenosti americkej YMCA, poskytoval priestory, ktoré umožnili plne rozvinúť všestranné činnosti združenia: učebne, prednáškové miestnosti, telocvičňu so zázemím (prezliekarne, sprchy, sanita), veľkú polyfunkčnú sálu pre kino, divadelné predstavenia, väčšie zhromaždenia, koncerty.

Budova poskytovala priestory na rôznu klubovú a záujmovú činnosť. Týmto aktivitám slúžila jedna veľká miestnosť na spoločenské zhromaždenia, herne na prvom poschodí v uličnom krídle orientovanom do Karpatskej ulice, tri menšie klubovne,

Budova YMCA, fasáda do Karpatskej, 1920. AMB Bratislava

Budova YMCA, situácia, mierka 1 : 500, 1920. AMB Bratislava

fotoklub s dvoma fotokomorami; modelárska dielňa a kníhviazačská dielňa. Podpora a rozvoju intelektuálnych schopností slúžila knižnica a čítareň s dvoma samostatnými oddeleniami pre mládež a dospelých. Na prelome dvadsiatych a tridsiatych rokov v zimných mesiacoch čítareň navštevovalo 600 osôb (!) denne.¹¹ V priestoroch krídla do Šancovej sa rozvíjala telovýchova. Prostredníctvom YMCA boli uvedené prvýkrát na Slovensko nové športové hry – basketbal, volejbal, rugby, rozvíjané gymnastika, šerm, pingpong a plávanie. Telocvičňa slúžila aj iným klubom, spolkom, skupinám, napríklad športovému klubu ŠK Bratislava.¹² V priestoroch budovy mohla YMCA rozvíjať sociálnu činnosť, najmä poskytovať cenovo prístupné ubytovanie a nocľahy v slobodárni na treťom a štvrtom nadzemnom podlaží či lacné stravovanie v jedálni. Jednolôžkové až štvorlôžkové izby so spoločnými sanitárnymi zariadeniami situovanými po stranách stredného traktu čelného krídla poskytovali bývajúcim slušný štandard.¹³ Výstavbou vlastnej budovy YMCA získala významné postavenie medzi sociálnymi ustanovizňami poprevratovej Bratislavy.¹⁴

Sekundárne stavebné úpravy

Budova po dokončení prístavby kapacitou a mnohotvárnosťou priestorov vyhovovala potrebám združenia a vytvorila ideálne prostredie na rôznorodé činnosti, ktoré sa mohli v jej priestoroch naplno rozvíjať až do núteného ukončenia činnosti v roku 1951. Svedčí o tom aj skutočnosť, že v priebehu nasledujúcich rokov sa jej základný dispozičný rozvrh nemenil a realizovali sa len menšie stavebné úpravy a technické zásahy vyvolané základnou údržbou a praktickými potrebami prevádzky: napríklad adaptácia priestoru javiska v spoločenskej sále v roku 1934, výstavba závetria pri hlavnom vchode do budovy v roku 1937, osadenie reklamného štítu, svetelnej reklamy a podobne.

Významnejším impulzom pre stavebnú činnosť v rokoch 1945 – 1946 bolo poškodenie budovy počas druhej svetovej vojny. Dočasný pobyt poľnej vojenskej nemocnice v jej priestoroch nemal za následok len zničenie archívu a vnútorného zariadenia, ale aj fyzického poškodenia samotnej budovy, najmä stien, dverí a oblokov.¹⁵ Povojnová obnova sa obmedzila na najnevyhnutnejšie stavebné zásahy, ktoré

by umožnili skoré pokračovanie činnosti YMCA. Slobodné rozvíjanie verejnoprospešnej činnosti združenia YMCA v opravenej budove sa prerušilo po zmene politického režimu v máji 1948. Uvalenie národnej (vnútenej) správy viedlo neodvratne k utlmeniu a zániku združenia, ktorého majetok vrátane budovy YMCA prevzal Slovenský ústredný výbor ČSM v Bratislave.

V réžii Slovenského ústredného výboru ČSM sa v polovici šesťdesiatych rokov 20. storočia realizovalo rozšírenie priestorov suterénu v súvislosti s modernizáciou vykurovacieho systému. Súčasťou stavebných prác bola aj modernizácia veľkej spoločenskej sály na kino. Významovo a funkčne ťažiskový priestor budovy adaptovali na jednu z najmodernejších a funkčne najprogressívnejších kinosál vo vtedajšom Československu. Po rekonštrukcii v roku 1965 tu filmom *Lietajúci Clipper* otvorili prvé širokouhlé panoramatické kino so stereozvukom v Československu.

Stavebné úpravy pokračovali komplexnou obnovou celej budovy na prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov 20. storočia. Rozsiahlu obnovu realizovali na základe projektovej dokumentácie z decembra

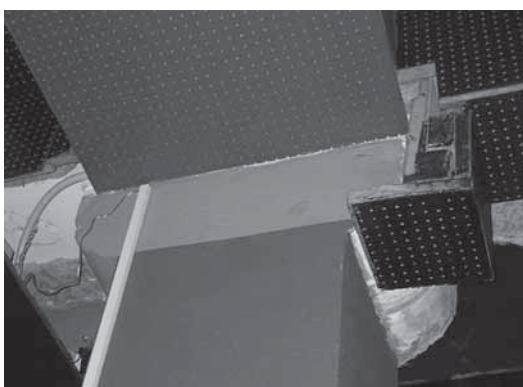
Herne na prvom poschodí. Zdroj: Ročenka 1933.

Čítareň časopisov. Zdroj: Ročenka 1933.

Bývalá telocvičňa, v súčasnosti A4 – nultý priestor. Zdroj: Ročenka 1933.

Hlavica piliera empory, spoločenská sála, prvé poschodie, súčasný stav. Foto: Magdaléna Kvasnicová, 2013

Základný kameň YMCA. Foto: Magdaléna Kvasnicová, 2013

1968, ktorú vypracovalo projekčné stredisko Bratislavského stavebného podniku (autori projektu Ing. Patejdlová, Ing. Rašlová). Obnovovacie práce sa významnejšie nedotkli pôvodného dispozičného riešenia. V tomto čase zrušili prejazd a realizovali s tým súvisiace stavebné úpravy v strednej časti uličného krídla do Šancovej. Zatiaľ čo pôvodná priestorová koncepcia zostala zachovaná, predmetná obnova čiastočne zmenila pôvodný štýlový výraz budovy kompletnou výmenou okenných a vstupných výplní, ktoré nahradila novými, zjednodušenými – rešpektovala základnú konštrukciu okien, ale redukovala hustotu členenia a profiláciu pevných častí konštrukcie. Ďalším dôležitým zásahom, ktorý narušil pôvodný ráz interiérových priestorov, bola výmena podláh.

Zmena spoločenských pomerov po roku 1989 mala dosah aj na zvýšenie intenzity stavebnej činnosti v budove. Striedajúci sa nájomníci si živelne prispôbujú priestory objektu podľa vlastného vkusu a potrieb bez rešpektovania pôvodnej architektúry. Stavebné úpravy sa týkajú osadzovania nových priečok, zmien otvorov, zamurovania, respektíve zaslepenia pôvodných vstupov, výmeny starých vstupných výplní, kladenia nových podláh, znižovania stropov, obkladania nosných stien rôznymi materiálmi, modernizácie hygienických priestorov atď. Za danej situácie je pozitívne, že žiadne stavebné úpravy sa nedotkli architektonicky a výtvarne hodnotných komunikačných priestorov, ktoré si napriek intenzívnemu stavebnému prispôbovaniu zachovávajú svoj pôvodný štýlový ráz.

Budova YMCA v dejinách modernej architektúry 20. storočia

Historický význam budovy YMCA spočíva predovšetkým v jej postavení ako prvej budovy združenia na pôde kontinentálnej Európy. Hoci vedenie združenia a iniciatívy na jeho šírenie na území Československa vychádzali z pražského centra z prostredia legionárskeho hnutia a bratislavská pobočka bola organizačne podriadená Prahe, viaceré priaznivé okolnosti umožnili rýchle postavenie vlastnej budovy v Bratislave. Určite projektu pomohla tunajšia situácia po prevrate v roku 1918, keď v novovzniknutej Československej republike prepukol čulý stavebný ruch, ktorý najmä v Bratislave nasadil vysoké tempo. Kvôli deficitu odborných pracovníkov prišlo na Slovensko mnoho českých úradníkov a odborníkov vrátane

architektov, odchovancov českej ČVUT, respektíve VŠUP architekta Jana Kotěru. Medzi nimi v roku 1919 ako štátny zamestnanec železníc aj Alois Balán, absolvent ČVUT v Prahe (1914). Búrливо stavebne sa rozvíjajúca Bratislava mu poskytla toľko pracovných príležitostí, že po niekoľkých rokoch v štátnych službách si mohol otvoriť architektonickú kanceláriu spolu s architektom Jiřím Grossmannom.

Pri hodnotení architektúry bratislavskej budovy YMCA vystupuje do popredia jej štýlová ambivalencia. Štýl architektúry nesie viacero inšpirácií: čerpá z historických zdrojov a súčasne reflektuje aktuálne pohyby na súdobej architektonickej scéne. Začiatkom dvadsiatych rokov 20. storočia v súvislosti s euforickým vítaním a naplnením túžob samostatného štátu ovládla českú architektúru silná nacionálna vlna, ktorá sa prejavila dekoratívnym hľadajúcim inšpiráciu a vzory v ľudovom výtvarnom umení a ovplyvnenom doznievajúcim kubizmom, pričom sa prejavila vo všetkých odboroch umeleckej práce. „*Dekoratívismus, vyjadrujúci mysl výtvarné potence čl. Lidu, měl nahradit domyšlení architektonických funkcí a měl současně pomoci k vyvrcholení národní zralosti*“, napísal Otakar Nový.¹⁶ Podľahli mu aj rešpektované osobnosti českej architektonickej scény a čelní predstavitelia oficiálnej kultúry novovzniknutého štátu Pavel Janák a Jozef Gočár.

Táto krátka štýlová vlna neobišla ani prvé kroky mladého absolventa architektúry Aloisa Balána, ktorý si v tom čase formoval svoje architektonické postoje a rukopis. Okrem vlastnej vily v Bratislave z roku 1923 je toho dokladom aj budova YMCA, jeden z prvých realizovaných projektov autora. Architektúra budovy svojím nevyhraneným slohovým výrazom a miestami nezvládnutým funkčno-priestorovým riešením prezrádza ešte názorovo nevzretého a neistého autora, ktorý ľahšie podlieha dobovým trendom, ochotne preberajúc existujúce vzory. Znalec diela Balána a Grossmanna Antonín Hořejš to vysvetľuje tým, že Balán navrhuje budovu popri svojich pracovných povinnostiach štátneho zamestnanca. „*Ten moment je právě dost tíživý*“, píše. „*Nepřipouští rozletu a přenáší se téměř do celého rozvrhu projektu, který jde nad síly mladého architekta. Vzdoruje sice všem vlyvum, chce být samostatný, novost řešení exterieuru je problémem důležitějším než ostatní. Snaha po původnosti neprospěla věci, ale umožnila vyzkoušení síly. Přesto koncepční jistota, opřená o studium*

Schodisková hala na prvom poschodí:
stav v roku 1933 a v roku 2013

Detail fasády YMCA. Foto: Magdaléna Kvasnicová, 2013

palácové architektury, vede k zvládnutí aspoň niekoľkých problémov: veľkého sálu a schodišťa. Malebnosť pohľadu a touha po barevnom vyslovení prozrazujú maličké záliby autora, ktorý s nadšením zamění proporčnú a dimesionálnu rovnováhu za farebný akord projektu.¹⁷ Pri hodnotení desať rokov architektonickej práce dvojice, píše Antonín Hořejš o dobovej situácii na ďalšej strane: „Jako většinou architektů, žijících v Bratislavě, odkázaných na práce rázu družstevního anebo stavby veřejné, nedostalo se příležitosti k experimentaci, kterou často umožní stavebník soukromý. Úřad pravidelně předpisoval a úřad také korigoval. Hospodářské ohledy nutily k nejúpornější šetrnosti a stavebníci jen zřídka připustili použití nových, ne plně vyzkoušených materiálů a jen s námahou přijímali podněty k nové organizaci půdorysu a celé budovy.“¹⁸ Uvedené platí aj pre budovu YMCA, v ktorej architekt musel sledovať praktické požiadavky stavebníka, ktorý síce disponoval dostatočnými finančnými prostriedkami navyše, ale snažil sa ich uplatniť maximálne účelne, striedom a pragmaticky. Otázkou zostáva, nakoľko bol Balán nútený rešpektovať požiadavky americkej strany, ktorá bola do projektu finančne, ale aj koncepčne zainteresovaná. Úlohou zadania bolo vytvoriť architektonický rámec rôznorodým činnostiam združenia, vytvoriť „polyfunkčné“ centrum, ktoré v čase, keď Balán pracoval na zákazke, malo už vytvorenú tradíciu a overenú typológiu. Treba pritom konštatovať, že architektúra amerických budov združenia YMCA bola konzervatívna a používala historizujúci tvaroslovný aparát.

Podľa Hořejša hlavný efekt budovy „... byl zakotven do barevnosti režného zdiva a jeho plastických profilů“. Dôrazom na riešenie exteriéru plastickou a farebnou akcentáciou fasád, tradičnou strechou so štítom, použitím dekoratívnych detailov v interieri sa zapojil do línie reprezentovanej Janákom a Gočárom. Dekoratívne spriaznenie s Gočárovým ornamentalizmom nekončí ani s projektom vlastnej vily z roku 1924, ani s domami pre poštových úradníkov na Šancovej a Legionárskej ulici. Zlomom v Balánovom rukopise sa stala až budova Riaditeľstva štátnych dráh (projekt 1924 – 1925; realizácia 1925 – 1927), kde podľa Hořejša ešte doznieva dekorativizmus, hoci už na funkčnej kostre.¹⁹

Použitie neomietnutého tehlového muriva ako hlavný atribút budovy si všímajú všetci autori analyzujúci architektúru budovy YMCA. Architektovi Ladislavovi Foltynovi, sympatizujúcemu podobne ako Antonín Hořejš s myšlienkami moderného hnutia, pripadala konzervatívna, lebo odrážala všeobecný prevažujúci cieľ povojnovej architektúry orientovanej na dedičstvo a aj Balán, napriek snahe odolávať všetkým vplyvom, využil tradičnú osnovu palácovej architektúry. Uplatnenie farebnosti neomietnutého muriva a plastických profilov z tehál, ktoré tvorili motívy výtvarného riešenia a celé dielo mu pripomínalo „... určité znaky novoklasicistického amerikanizmu“.²⁰ Miernejší postoj k architektúre budovy zaujímajú vo svojej syntetickej panoráme architektúry 20. storočia Matúš Dulla a Henrieta Moravčíková, ktorí pri hodnotení vyzdvihujú najmä použitie tehlového muriva na fasádach objektu. Podľa autorov „... architekt

práve vonkajškom svojho diela chcel dobovo charakteristicky proklamovať svoju modernosť“.²¹

V súčasnosti, po skúsenosti s architektúrou 20. storočia, v čase prehodnocovania významu architektúry 19. storočia a situácie, keď sa aj architektúra moderného hnutia stala tradíciou, by sme sa mohli aj na architektúru budovy YMCA pozrieť zhovievavejším pohľadom. Hoci architektúre budovy YMCA možno vytknúť všeličo, trvalou hodnotou zostáva pôvodná koncepcia centrálného monumentálneho schodiska, štýlová originalita rondokubistických prvkov a uplatnenie neomietnutého muriva s využitím kreatívneho potenciálu tehly ako prostriedku plastického výtvarného detailu či oceľová konštrukcia krovu nad spoločenskou sálou. Pozitívne treba hodnotiť urbanistickú koncepciu: situovanie budovy na trojuholníkovú parcelu a orientáciu jeho hlavnej čelnej fasády do križovatky, čo určilo jej monumentálne a významovo ťažiskové postavenie v urbanistickom priestore. Navyše, neomietnutým murivom fasád budova dobre zapadla do existujúceho architektonického kontextu v susedstve robotníckych bytových tehlových domov zo začiatku 20. storočia. Koniec koncov aj pri porovnaní budovy v Bratislave s architektúrou YMCA v Európe či na severoamerickom kontinente si bratislavská budova YMCA nevedie zle.

Osobitne treba zdôrazniť jedinečné postavenie budovy YMCA v dejinách modernej slovenskej architektúry z hľadiska formovania nového typologického druhu, ktorému sa otváralo 20. storočie – polyfunkčnému mestskému centru so sústredením administratívnej, obytnej, kultúrnej, športovej, vzdelávacej,

sociálno-charitatívnej, voľnočasovej a ďalších funkcií v jednej budove. Do rodiacej sa modernej slovenskej architektúry prináša nový program – formulovaný síce ešte tradičným architektonickým jazykom, ale poskytujúci priestorový rámec aktivitám, ktoré reagujú na aktuálne spoločenské potreby rýchlo sa rozvíjajúcej industriálnej spoločnosti. V tomto zmysle predstavuje budova YMCA nielen most medzi tradíciou a modernou, ale aj významný míľnik na ceste formovania modernej urbánnej kultúry 20. storočia. Zadanie na svoju dobu pokrokové, nové, ktorému ako ukazuje súčasný pulzujúci život bratislavskej budovy YMCA, patrila budúcnosť.

Budúcnosť budovy YMCA

Najväčším problémom architektonických pamiatok je nájst a dať funkčnú náplň dosluhujúcim a schátraným historickým budovám, ktorá by dala nový zmysel ich ďalšej existencii a zabezpečila ich trvalú udržateľnosť aj v budúcnosti. Ukazuje sa, že nie je natoľko prvoradá pamiatku opraviť a obnoviť, ako skôr zabezpečiť, či udržať jej užitočnosť zmysluplnou funkciou. Svedčia o tom mnohé chátrajúce, často veľmi pozoruhodné objekty, ktoré stratou pôvodnej funkcie strácajú opodstatnenosť či šancu pre svoju ďalšiu existenciu – v súčasnosti snáď najkrikľavejšie objekty industriálneho dedičstva, hoci ohrozeniu sú z tohto dôvodu vystavené aj ďalšie významné, typologicky rôznorodé, architektonicky aj historicky hodnotné objekty: kostoly, hradby, meštianske domy, kaštiele, fortifikačné stavby, rovnako objekty ľudovej architektúry či objekty modernej architektúry 20. storočia.

Zdá sa, že uvedený problém sa budove YMCA vzácnou zhodou okolností vyhol. V živote mestskej štvrte pod Hlavnou stanicou, ale aj v spoločenskom a kultúrnom živote Bratislavy bola a je budova YMCA už vyše 90 rokov špecifický fenomén. Nielen vďaka výraznej architektúre, formujúcej genius loci tejto časti hlavného mesta, vďaka historickému významu budovy YMCA ako prvej v kontinentálnej Európe či vďaka symbolickému významu budovy ako bývalého sídla zakázaného združenia kresťanských mladých mužov

YMCA v Československu a promotora anglo-amerikkej kultúry a civilizácie v strednej Európe, ale najmä vďaka významu činností, ktoré hnutie YMCA iniciovalo v jej priestoroch pre dejiny slovenskej kultúry (klub fotografov amatérov YMCA), slovenského športu (uviedenie basketbalu, volejbalu, rugby na Slovensko), charitatívnej a sociálnej práce, kresťanského a občianskeho aktivizmu, dejín školstva, ale aj vďaka životu, ktorý sa odohráva v predpolí a medzi múrmi budovy aj v 21. storočí. V posledných rokoch sa budova YMCA stala symbolom alternatívnej kultúry, dobrej zábavy... V popoludňajších a najmä vo večerných hodinách sa budova mení na bzučiaci úl. Paralelne prebiehajúce podujatia priťahujú početné davy najmä mladých ľudí. V súčasnosti predstavuje bývalá budova YMCA rušné a intenzívne využívané spoločenské, kultúrne komunitné centrum, zamerané na rôznorodé skupiny mladých ľudí. V budove sídli viacero organizácií, občianskych a umeleckých združení (hudobná akadémia Musicana, Dezorzovo bábkové divadlo, združenie A4 – nultý priestor, zamerané na tvorbu a produkciu súčasného umenia), hudobné kluby (MMC, Randal, chilloutový klub Hopkirk s vlastnou kultúrnou dramaturgiou...). Okrem toho sa v budove nachádza niekoľko kaviarenských prevádzok, administratívne priestory rôznych firiem a apartmány na treťom a štvrtom poschodí.

Intenzívne využívanie objektu svedčí o potenciáli historickej budovy YMCA, ktorej priestory aj v novom storočí v podstatnej miere naplňujú funkcie, pre ktoré ju postavili. Súčasné využitie budovy ako polyfunkčného spoločensko-kultúrne, vzdelávacie, komunitné, administratívno-obytné mládežnícke centrum, hoci s menším akcentom na verejnoprospešnú a charitatívno-sociálnu prácu, je kompatibilné s pôvodnou funkčnou náplňou objektu, čo vytvára základný predpoklad na zachovanie jej pamiatkových hodnôt. Rôznorodosť nájomcov, mnohostrannosť aktivít, živelnosť a štýlová pestrosť adaptácií jednotlivých priestorov, ktorým dáva architektonický rámec historická budova YMCA, prepožičiava objektu nezameniteľný ráz, slobodomyselnú a spontánnu atmosféru

a jedinečnosť genius loci. Opotrebovaná budova si vyžaduje generálnu obnovu. Z hľadiska technického stavu si vyžaduje opravu najmä strechy a fasády budovy a modernizáciu zastaranej technickej infraštruktúry. Vyzvaná architektonická súťaž, iniciovaná súčasným správcom v roku 2012, signalizuje záujem, situáciu riešiť.²²

Otázkou však zostáva, do akej miery sa po komplexnej obnove budovy podarí udržať súčasnú spontánnosť, otvorenosť a flexibilitu síce ošumelej, ale pulzujúcim životom naplnenej historickej pamiatky. Pre záchranu pamiatky bude dôležité usmerniť živelné a chaotické zásahy do stavebnej štruktúry objektu a zasadiť ich do koncepčného rámca. Zdá sa, že súčasný vlastník si uvedomuje svoj záväzok a zodpovednosť a v zámere budúcej stratégie rozvoja budovy sa snaží reflektovať príbeh budovy, jej pôvodný účel, filantropické súvislosti aj jej súčasné možnosti.²³ Hlavnou devízou súčasnej budovy je fungujúce spolunažívanie rôznorodých nájomcov. Rozvojový strategický plán využívania budovy, vychádzajúci z princípu verejnoprospešného a udržateľného modelu širšej kooperácie rôznorodých subjektov dáva nádej, že aj udržateľnou. Treba veriť, že dobré úmysly sa dočkajú naplnenia.

¹ Združenie mladých kresťanských mužov – The Young Men's Christian Association (Y.M.C.A.) založili Georges Williams a jeho druhovia v Londýne v roku 1844 na podporu mladých mužov sťahujúcich sa do miest za prácou. Myšlienka sa rozšírila na severoamerický kontinent najprv do Kanady a neskôr do Bostonu (Massachusetts), kde založili v roku 1851 prvé združenie v USA. Od osemdesiatych rokov 19. storočia začala YMCA rozvíjať intenzívnu stavebnú činnosť. Približne v tomto čase začali do nových budov navrhovať aj telocvične, kolkárne, plavárne (prvý bazén v roku 1885 v Brooklyne), veľké prednáškové sály, izby hotelového typu s kúpeľňami na chodbe nazývané „residence“ alebo „dormitory“ (študentské domovy, slobodárne). Tento vývoj sa udržal v USA až do neskorých päťdesiatych rokov 20. storočia. V roku 1940 existovalo v domovoch YMCA okolo 100 000 izieb, viac ako v hociaktovej hotelovej sieti. Tieto hostely sa stali významnou súčasťou severoamerickej kultúry a boli známe ako lacné a isté miesta pre návštevníka v cudzom meste. Ubytovanie bolo aj hlavným zdrojom príjmov, z ktorých sa financovali ďalšie verejnoprospešné aktivity YMCA.

² Organizácia YMCA Slovensko sa o budovu stále uchádza. Aktuálne prebieha súdne konanie. Situáciu sťažuje fakt, že boli zničené všetky archívne materiály YMCA spreď roku 1951.

³ KVASNICOVÁ, Magdaléna: Budova YMCA. Bratislava, Karpatská 2 a 4. Architektonicko-historický a umelecko-historický výskum. Bratislava, Intenda 2013. s. 169. Rukopis.

⁴ YMCA v Bratislave 1923 – 1933. Ročenka. Bratislava, Slovenská Grafia 1933, s. 7.

⁵ Podľa ročenky YMCA ho denne navštevovalo okolo 1 200 osôb. Ročenka, s. 12.

⁶ Na položení základného kameňa 8. augusta 1920 sa zúčastnilo množstvo civilistov na čele so štátnymi, vojenskými a mestskými funkcionármi: ministrom Ivanom Dérerom, bratislavským županom Metodom Bellom, zástupcami a činiteľmi americkej YMCA americkým sekretárom Walterom W. Gethmannom, Earlom Edwardom Dilleyom, Henry C. Bardenom (generálnym sekretárom miestneho združenia (1923 – 1924). Vládu v Prahe zastupovali minister financií Dr. Karel Engliš, minister železníc Jiří Stříbrný a senátor Dr. František Soukup; vojakov generál Eugéne Mittelhauser, náčelník československého Hlavného štábu brannej moci a veliteľ Francúzskej vojenskej misie v Československu. Do základného kameňa vložili fotografiu budovy, list prezidenta Tomáša Garriguea Masaryka, fotografiu pozemku, Nový zákon, zoznam členov prvej správnej rady a opis stanov. (Ročenka, s. 12)

⁷ Deň otvorenia budovy stanovili na 8. – 10. decembra pri príležitosti III. zjazdu YMCA v Československu, ktorý sa konal v Bratislave. Slávnostné otvorenie sa odohralo za účasti štátnych a verejných funkcionárov. Náklady na budovu činili 12 667 817,14 Kč, a na zariadenie 689 000,- Kč. (Ročenka YMCA, s. 15) Z toho americká YMCA prispela na výstavbu budovy sumou 9 000 000,- Kčs. (AMB, s. 259) Iný zdroj uvádza celkové náklady 14 017 156,- Kč, z toho americká a kanadská YMCA venovala 8 740 856,- Kč. Zbytok nákladu bol krytý pôžičkou 1 000 000,- Kč u bratislavskej filiálky Zemskej banky a 3 500 000,- Kč u Všeobecného penzijného ústavu v Prahe. (AMB, s. 306) Stavbu realizovala firma Viktor Beneš, Účast. stavebná spoločnosť z Bratislavy. Stavbu viedol architekt Jozef Linhardt, staviteľ (1920 – 1923), stavebný dohľad budovy Ing. Eduard Procházka (1922 – 1923). Nová budova bola majetkom Ústredia československej YMCA v Prahe. (Ročenka, s. 67 – 78)

⁸ Stavebné záležitosti riadil zvláštny výbor pozostávajúci zo zástupcov amerického združenia, mesta, železničiarov. Jeho členovia boli: Alois Balán, architekt (1920 – 1923), Jozef Linhardt, staviteľ (1920 – 1923), Ing. Eduard Procházka, stavebný dohľad budovy (1922 – 1923), Frank Smith, riaditeľ, prípravné práce výstavby budovy, zariadenia (1922 – 1924), John Tapp, tajomník YMCA, prípravné práce pre budovu (1921), Juraj Tvarožek (1923).

⁹ S výstavbou sa začalo 15. marca 1926 a prístavbu dokončili 1. marca 1927. Stavbu realizovala firma J. Nekvasil (Bratislava, Grösslingová 119) s nákladom 2 464 515,26 Kč. (Ročenka, s. 16)

¹⁰ COSGROVE, J. J.: Planing The Plumbing in Y.M.C.A. Buildings. In: Cosgrove, J. J.: Plumbing Plan and Specifications. Standard Sanitary Mfg. Co. 1910. Zdroj: <http://chestofbooks.com/home-improvement/construction/plumbing/Plans-Specifications/Planning-The-Plumbing-In-Y-M-C-A-Buildings.htm>

¹¹ YMCA v Bratislave 1923 – 1933. Ročenka. Bratislava, Slovenská Grafia 1933, s. 44.

¹² YMCA v Bratislave 1923 – 1933. Ročenka. Bratislava, Slovenská Grafia 1933, s. 52.

¹³ Poskytovanie ubytovania bolo významnou zložkou aktivít YMCA. Bola to aj potreba nových bytov, ktorá prinútila združenie, aby v novodostavanom trakte rozšírila slobodáreň, takže celkove slobodárne mali 96 izieb a 255 postelí. Počet poskytovaných nocľahov podľa hodnotiacej tabuľky kulminoval na prelome dvadsiatych a tridsiatych rokov. „Slobodárne YMCA, ktoré mali vkusné, moderné a cene primerané byty pre 151 ľudí, rozriešili pre mnohých časový bytový problém poprevratových dní.“ (Ročenka, s. 56)

¹⁴ YMCA v Bratislave 1923 – 1933. Ročenka. Bratislava, Slovenská Grafia 1933, s. 56.

¹⁵ Hodnoverné svedectvo o fyzickom stave budovy poskytuje hlásenie vnúteného správcu Jána Pacanovského z 9. júna 1945 v Zápisnici zo zistenia majetkovej podstaty a skutkového stavu budovy YMCA pri preberaní budovy po odchode Červenej armády z 23. októbra 1945. AMB Bratislava, Spolky, kr. 70, dok. č. 425.

¹⁶ NOVÝ, Otakar: Česká architektonická avantgarda. EMINENT – Patrik Šimon, 1998; Praha, Prostor 1998, s. 117.

¹⁷ HOŘEJŠ, Antonín: Ing. arch. Alois Balán a Ing. arch. J. Grossmann. 10 rokov architektonické práce A. Balána a J. Grossmanna. Bratislava, Slovenská Grafia 1932, s. 4.

¹⁸ Pozri HOŘEJŠ, Antonín, 1932, s. 5.

¹⁹ Použitím tehly ako výrazného a prevažujúceho výtvarného prvku existuje spriaznenosť budovy YMCA s prácami (už) dvojice Balán – Grossmann – dôstojníckymi domami na Anenskej (určité obdobie aj Kukorellioho ulici) (1925 – 1927) a budovou Umeleckej besedy slovenskej v Bratislave (1925 – 1927), ktoré sú koncipované už na inom, modernejšom a úplne novom výtvarnom programe, zvyrazňujúcim formu a vlastnosti materiálu a nie dekoratívny ornament. Podľa Hořejša Balána ovládal silný zmysel pre farebnosť, sklon k monumentálnej forme, čo sa prejavovalo v uplatnení mohutných ríms, vysokého rádu, schodísk, rozmerých rizalitov ukončených štítmí.

²⁰ FOLTYN, Ladislav: Slovenská architektúra a česká avantgarda 1918 – 1939. Bratislava, Vydavateľstvo Spolku architektov Slovenska 1993, s. 56.

²¹ DULLA, Matúš – MORAVČÍKOVÁ, Henrieta: Architektúra Slovenska v 20. storočí. Bratislava, Slovart 2002, s. 79.

²² Predmetom výzvy štyrom vytypovaným architektonickým ateliérom bolo predloženie architektonickej štúdie zameranej na rekonštrukciu a modernizáciu budovy YMCA v Bratislave. V uzavretej súťaži sa na prvom mieste umiestnil ateliér Barak architekti, s. r. o., a na druhom Koban Architects, s. r. o. Zdroj: <http://budovaymca.sk/zamer/>

²³ Zámerom súčasného vlastníka nadácie Intenda je posilniť a rozšíriť funkciu multifunkčného kultúrneho a občianskeho centra mesta primárne so zameraním na rozmanité skupiny mladých ľudí vo veku 15 – 35 rokov. Nadácia má záujem udržať existujúce funkcie, ktoré túto ideu naplňajú: v krídle do Šancovej v suteréne a na prízemí nekomerčné kultúrne centrum A4 – nultý priestor, a na poschodí bábkové divadlo, v hlavnej časti budovy v podzemí hudobné kluby Randal a na medziposchodí MMC, prvé a druhé poschodie na kancelárie a štúdiá pre občianske združenia a komerčné aktivity, tretie a štvrté poschodie na apartmány, štúdiá na dlhodobý prenájom a rezidentné ubytovanie na podporu mobility a výmeny umelcov. Krídlo do Karpatskej využij na kreatívne funkcie budovy (celkovo 815 m² plochy) a služby verejnosti. Zdroj: <http://budovaymca.sk/zamer/>.